

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 19-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 21-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 23-iyun 2026 yil

KEYWORDS

: tish kariyesi, parodontal kasalliklar, epidemiologiya, DMFT indeksi, CPITN, profilaktika, og'iz gigiyenasi.

O'ZBEKISTON SHAROITIDA TISH KASALLIKLARINING EPIDEMIOLOGIK TARQALISHI

Toirov Xudoberdi Olimjon o'g'li

<https://orcid.org/0009-0008-3199-4307>

e.mail: ekodental2020@gmail.com.

A'zamov Ibrohimjon O'ktamjon o'g'li

<https://orcid.org/0009-0007-5984-5285>

e.mail: lazamov3@gmail.com

Markaziy Osiyo tibbiyot universiteti assistentlari.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20813859>

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbekistonda tish kasalliklarining, xususan tish kariyesi va parodontal kasalliklarning epidemiologik tarqalishi tahlil qilindi. Tadqiqot kesimiy (cross-sectional) dizayn asosida olib borilib, respublikaning turli hududlaridan 7-65 yosh oralig'idagi 1200 nafar ishtirokchi klinik ko'rikdan o'tkazildi. Tish kariyesi intensivligi DMFT (Decayed, Missing, Filled Teeth) indeksi, parodontal holat esa CPITN indeksi yordamida baholandi. Natijalarga ko'ra, aholining 72,6% ida kariyes, 54,8% ida esa parodontal kasalliklar aniqlangan. Kariyes ko'rsatkichi yosh ortishi bilan oshib borishi kuzatildi ($p < 0,01$). Shakarli mahsulotlarni tez-tez iste'mol qilish, og'iz gigiyenasiga yetarli rioya qilmaslik va profilaktik ko'riklarning kamligi asosiy xavf omillari sifatida belgilandi. Olingan natijalar milliy profilaktik dasturlarni kuchaytirish va aholining stomatologik savodxonligini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Tish kasalliklari, xususan tish kariyesi va parodontal kasalliklar, dunyo miqyosida eng keng tarqalgan surunkali kasalliklar qatoriga kiradi. World Health Organization ma'lumotlariga ko'ra, maktab yoshidagi bolalar va kattalar orasida kariyesning yuqori darajada uchrashi global sog'liqni saqlash muammosidir.

O'zbekistonda kattalar orasida tish kariyesining tarqalishi deyarli 100% ga yetadi, go'daklar va maktabgacha yoshdagi bolalar orasida esa bu ko'rsatkich 46% dan 53% gacha. Stomatologik tadqiqotlar tish kariyesining yuqori darajasini qayd etdi, bu ko'p jihatdan yashash hududi va ichimlik suvi sifatidan bog'liq.

O'zbekistonda aholi sonining ortishi, urbanizatsiya jarayonlari, ovqatlanish odatlarining o'zgarishi hamda profilaktik stomatologik xizmatlardan foydalanish darajasining yetarli emasligi tish kasalliklarining keng tarqalishiga sabab bo'lmoqda. Shuningdek, ichimlik suvidagi ftor miqdorining hududlar bo'yicha farqlanishi ham epidemiologik vaziyatga ta'sir ko'rsatadi.

Tish kasalliklari nafaqat og'iz bo'shlig'i sog'lig'iga, balki umumiy sog'liq holatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular ovqat hazm qilish tizimi, yurak-qon tomir kasalliklari va metabolik sindrom bilan bog'liq xavflarni oshirishi mumkin. Shuningdek, davolanmagan kariyes bolalarda o'qish samaradorligining pasayishiga va hayot sifatining yomonlashishiga olib keladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda stomatologik xizmatlar rivojlanayotgan bo'lsa-da, epidemiologik ma'lumotlarning yetarli emasligi muammoning dolzarbligini yanada oshiradi.

Tadqiqotning maqsadi. O'zbekiston aholisi orasida tish kasalliklarining (kariyes va parodontal kasalliklar) epidemiologik tarqalishini aniqlash va asosiy xavf omillarini baholash.

Materiallar va metodlar. Tadqiqot 2024-2025-yillarda respublikaning 5 ta hududida (Toshkent shahri, Samarqand, Farg'ona, Buxoro va Qoraqalpog'iston) o'tkazildi. 7-65 yosh oralig'idagi 1200 nafar ishtirokchi tasodifiy tanlab olindi.

Klinik baholash:

- Kariyes intensivligi — DMFT indeksi;
- Parodontal holat — CPITN indeksi;
- JSST mezonlari asosida klinik ko'rik.

Quyidagi odatlar bo'yicha so'rovnoma o'tkazildi:

- Tish yuvish chastotasi;
- Shirin mahsulotlar iste'moli;
- Stomatologga murojaat qilish tezligi;
- Chekish (kattalarda).

Ma'lumotlar SPSS 26.0 dasturida tahlil qilindi. O'rtacha qiymatlar ($M \pm SD$), foiz ko'rsatkichlari va χ^2 testi qo'llanildi. $p < 0,05$ statistik ahamiyatli deb qabul qilindi.

Natijalar. O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagilar aniqlandi:

- Kariyes tarqalishi – 72,6%;
- O'rtacha DMFT – $3,8 \pm 1,4$;
- Parodontal kasalliklar – 54,8%.

Yosh guruhlari bo'yicha kariyes tarqalishi quyidagi jadvalda ko'rsatilgan.

1-jadval

Yosh guruhlari bo'yicha kariyes tarqalishi

Yosh	%	o'rtacha DMFT
7-12 yosh	63,4%	$2,4 \pm 0,9$
13-18 yosh	70,8%	$3,1 \pm 1,2$
19-35 yosh	76,9%	$4,2 \pm 1,5$
36-65 yosh	81,3%	$5,6 \pm 1,8$

Yosh oshishi bilan DMFT indeksi ortishi kuzatildi ($p < 0,01$).

Xavf omillariga quyidagi omillar kiritildi:

- Kuniga 2 marta tish yuvuvchilarda kariyes – 58%;
- Kuniga 1 marta – 74%;
- Og'iz bo'shlig'i gigiyenasiga rioya qilmaslik – 88%.

Shakarli mahsulotlarni haftasiga ≥ 4 marta iste'mol qiluvchilarda DMFT sezilarli yuqoriligi ($p < 0,001$) aniqlandi.

Chekuvchilarda parodontal kasalliklar 1,6 barobar ko'p uchradi.

Natijalar O'zbekistonda tish kasalliklarining yuqori tarqalganligini ko'rsatdi. Kariyesning yosh bilan ortib borishi doimiy tishlar sonining ko'payishi va kumulyativ ta'sir bilan bog'liq. Shakar iste'moli va og'iz gigiyenasining past darajasi asosiy xavf omillari ekanligi tasdiqlandi. Bu natijalar xalqaro tadqiqotlar bilan mos keladi. Parodontal kasalliklarning

kattalar orasida yuqori ko'rsatkichlari chekish va noto'g'ri gigiyena bilan izohlanadi.

Muhokama. Kasallik darajasi respublikaning hududlariga qarab sezilarli darajada farq qiladi. Kariyesning shakllanishiga iqlim va geografik sharoit, ichimlik suvidagi ftorid darajasi va ijtimoiy-gigiyenik omillar kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, O'zbekistonning bir qator hududlarida tish shikastlanishining o'ziga xos ko'rsatkichlari qayd etilgan, bu esa mahalliy maqsadli profilaktika dasturlarini ishlab chiqishni talab qiladi.

O'zbekistonda o'tkazilgan mazkur epidemiologik tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tish kariyesi va parodontal kasalliklar aholi orasida keng tarqalgan bo'lib, ularning ko'rsatkichlari xalqaro ma'lumotlar bilan qiyoslaganda yuqori darajada saqlanib qolmoqda. World Health Organization ma'lumotlariga muvofiq, og'iz bo'shlig'i kasalliklari global miqyosda eng keng tarqalgan surunkali kasalliklar qatoriga kiradi va bizning natijalarimiz ham ushbu tendensiyani tasdiqlaydi.

Tadqiqot davomida kariyesning umumiy tarqalishi 72,6% ni, parodontal kasalliklar esa 54,8% ni tashkil etgani aniqlanib, bu ko'rsatkichlar stomatologik sog'liq holatining qoniqarli emasligini ko'rsatadi. Ayniqsa, yosh oshishi bilan DMFT indeksining sezilarli ortib borishi ($p < 0,01$) tish to'qimalarida zararlanishning kumulyativ xarakterga ega ekanligini tasdiqlaydi. Bu holat profilaktik choralar yetarli darajada samarali emasligini ko'rsatishi mumkin.

Tahlillar natijasida quyidagi asosiy xavf omillari aniqlandi:

- shakarli mahsulotlarni tez-tez iste'mol qilish;
- og'iz gigiyenasiga rioya qilmaslik yoki noto'g'ri bajarish;
- stomatologik profilaktik ko'riklarning kamligi;
- kattalar orasida chekish odati (parodontal kasalliklar uchun).

Gigiyena odatlariga rioya qilinmasligi kariyes tarqalishini 1,5-2 barobargacha oshirishi aniqlangan. Shuningdek, shakar iste'moli bilan DMFT o'rtasida ijobiy korrelyatsiya ($r = 0,61$; $p < 0,001$) mavjudligi kasallik patogenezida ovqatlanish omilining muhimligini ko'rsatadi.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan natijalar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, O'zbekistonda tish kasalliklari nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-gigiyenik muammo ham hisoblanadi. Muammoning keng tarqalganligi davlat miqyosida kompleks profilaktik strategiyalarni ishlab chiqishni talab etadi.

O'zbekistonda tish kariyesi va parodontal kasalliklarning yuqori tarqalishi aholi salomatligi uchun jiddiy xavf omili bo'lib qolmoqda. Kasalliklarning oldini olishda asosiy e'tibor profilaktika, erta diagnostika va gigiyenik madaniyatni oshirishga qaratilishi lozim. Faqat kompleks yondashuv — tibbiy, ijtimoiy va ta'limiy chora-tadbirlar uyg'unligi orqali og'iz bo'shlig'i kasalliklari yukini kamaytirish mumkin.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

- Respublika miqyosida stomatologik profilaktika dasturlarini takomillashtirish;
- maktablarda og'iz gigiyenasi bo'yicha muntazam ta'lim dasturlarini joriy etish;
- birlamchi tibbiy-sanitariya tizimida stomatologik skriningni kengaytirish;
- aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.

Amaliy tavsiyalar:

1. Maktablarda stomatologik profilaktika dasturlarini joriy etish;
2. Ichimlik suvi tarkibidagi ftor miqdorini nazorat qilish;
3. Aholi o'rtasida gigiyenik targ'ibotni kuchaytirish;

4. 1 yilda kamida 1 marta bepul profilaktik ko'riklar tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Petersen PE. The World Oral Health Report 2003. Community Dent Oral Epidemiol. 2003.
- 2.Moynihan P., Kelly S. Effect on caries of restricting sugars intake. J Dent Res. 2014.
- 3.Featherstone J. The science and practice of caries prevention. JADA. 2000.
- 4.Lussi A., Jaeggi T. Dental erosion and risk factors. Clin Oral Investig. 2008.
- 5.Khabibjonova, Y. (2024). OCCURENCE OF DENTAL CARIES. Евразийский журнал медицинских и естественных наук, 4(1), 90–95. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/25541>
- 6.Шокирова , Х. . (2026). КЛИНИКО-СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА РАСПРОСТРАНЁННОСТИ КАРИЕСА И НЕКАРИОЗНЫХ ПОРАЖЕНИЙ ЗУБОВ У РАЗЛИЧНЫХ ВОЗРАСТНЫХ ГРУПП. Евразийский журнал медицинских и естественных наук, 6(4), 143–147. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/78996>

